

Ny kyrkohandbok

3. Måltiden och mässans sändning

MIKAEL LÖWEGREN OCH MIKAEL ISACSON

I sin granskning av förslaget till ny kyrkohandbok har Mikael Isacson och Mikael Löwegren kommit till firandet av Herrens måltid.

Måltiden

Liturgireformer i många olika samfund under andra hälften av 1900-talet låter måltidsdelen av mässan formas efter skeendet i instiftelseorden: Jesus tog, tackade, bröt och gav. Denna tankegång finns också med i HB 1986 och i föreliggande handboksförslag. På några punkter skulle det vara önskvärt om detta uttrycktes tydligare. Verbet tackade motsvaras i såväl nu gällande handbok som förslaget av tre moment, *Lovsägelsen*, *Sanctus/Helig* och *Nattvardsbön*. Att den eukaristiska bönen (nattvardsbönen) egentligen är en enda sammanhängande bön skulle kunna tydliggöras genom att dessa moment samlas under en enda rubrik – Nattvardsbönen – med tre underrubriker. Så skedde t.ex. i handboksförslaget från år 2000. På samma sätt skulle det vara en fördel om de tre momenten *Brödsbrytelse*, *Fridshälsning* och *O Guds Lamm* fördes

samman under en rubrik. Liksom om Bönen efter kommunionen fördes in under rubriken Kommunionen.

»Tog»

Nattvardshandlingen inleds med att bröd och vin dukas upp. I HB 1986 kallas detta *Tillredelsen*, som består av offertoriepsalm och en bön som kan bes om kollekten bärs fram här. Förslaget har istället beteckningen *Psalm (Tillredelse/Offertorium)*. Det ger intrycket att det primära är att sjunga en psalm, istället för att utföra en *handling*, att tillreda bröd och vin.

Går man till kommentardelen blir det uppenbart att man inte bara ser detta som ett yttre skeende (bröd läggs fram och vin hålls upp), utan även som ett inre: »Offertoriet innebär just att bära fram (*offero*) gåvorna och i överförd mening sig själv i bön och lov-

mer ut av det fortsatta samtalet kring texten utgöra underlag till utarbetandet av framtida mer konkreta handlingsprogram.

NOTER

¹D. Sandahl, *Förnyarna – Mer än en historia om arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse*. Artos 2010.

²Replik i SKT nr 6/2011.

³»Högkyrklig Spiritualitet för kyrklig förnyelse – Ett arbetsdokument för arbetsgemenskapen Kyrklig Förnyelse», våren 1994 utarbetat av Peter Bexell, Bengt Holmberg, Jonas Lockman-Lundgren och Christer Pahlmblad och publicerat i aKF:s tidning *Kyrkligt Magasin* 2, 3, 4, 5/1994.

⁴Till begreppet se B. Fyrlund, »Katolicitetsmarkörer» i M. Hagberg (red.), *Folkets kyrka – eller en kyrka för folket?*, Artos 2011, 93-100.

sång för att bli till ett Guds redskap. Temat utvecklas vidare i flera av nattvardsböerna. Offertoriet handlar också om ett heliggörande (*sacrificium*): Guds självutgivande kärlek i Jesus Kristus.»

Den avslutande bönen har två förslag till formulering, dels »Gud välsigna de gåvor vi nu bär fram», dels »Tag emot oss och våra gåvor i Jesu namn». Såväl HB 1986 som handboksförslaget ger församlingarna en möjlighet att understryka det första momentet i tog-tackade-bröt-gav genom en avslutande bön. Det är värdefullt om denna möjlighet att tyda momentet ytterligare togs tillvara.

»Tackade»

Måltidsdelen i HB 1986 skiljer sig inte mellan Högmässa, Familjemässa och Söndagsmässa. Det har gjort att gudstjänstdeltagare kunnat känna igen sig även om man firat mässa i en kyrka som följt andra gudstjänstordningar än dem man själv är van vid. I handboksförslaget är det oklart om denna enhetlighet är på väg att brytas upp eller inte.

Lovsägelsen (Sursum corda och Prefationen) med efterföljande *Sanctus* är i Högmässan obligatoriska moment. Vad gäller den friare ordningen för Mässa säger å ena sidan kommentardelen att dessa moment ska finnas med när Mässa firas som huvudgudstjänst, men om »förenklad Mässa firas, till exempel som vardagsmässa eller sjukkommunion» kan de utgå. Å andra sidan finns inte samma instruktioner i själva mässordningen. Där anges bara att Lovsägelsen och *Sanctus* är fakultativa (valfria) när Mässa firas. I de övergripande anvisningarna framgår visserligen att somliga annars fakultativa moment ska finnas med om Mässa firas som huvudgudstjänst, men Lovsägelsen-*Sanctus* återfinns inte bland dem. Man får hoppas att detta är ett förbiseende. *Sanctus* ställning har

varit stark i svenskt kyrkoliv. Så vitt vi kan se är det först i HB 1986 som det är möjligt att utelämna Lovsägelsen och *Sanctus*, och då endast i veckomässan. Utan dessa moment försvagas ett av de grundläggande dragen i mässan – tacksägelsen/eucharistin – drastiskt.

Man kan därför ställa sig frågan vad det egentligen är som motiverar att man i en vardagsmässa ska kunna utelämna momenten. Handbokskommittén betonar själva enheten mellan Lovsägelsen, *Sanctus* och den fortsatta nattvardsbönen, och markerar att själva inledningen (dvs. Lovsägelsen-*Sanctus*) just är en tacksägelse. I kommentardelen skriver man att med Lovsägelsen »inleds en tacksägelse (*eucharisti*) som sträcker sig fram till Herrens bön. ... Tacksägelsen syftar fram mot kommunionen och riktas till Fadern genom Jesus Kristus i den heliga Anden. Tacksägelsen är ett av nattvardens centrala motiv.» Kommittén hänvisar i detta sammanhang till Kyrkornas världsråds viktiga dokument *Baptism, Eucharist, and Ministry (BEM)* från 1982. (Sv. övers. *Dop-Nattvard-Ämbete*. Nordisk ekumenisk skriftserie 11. Nordiska ekumeniska institutet 1983. Avdelningen om nattvarden har ett avsnitt om nattvardsliturgin, III.27-33).

En nyhet är att prefationen ska kunna sjungas av någon annan än den celebrerande prästen, vilket inte är möjligt idag. Även om detta kan underlätta för präster som inte sjunger, innebär det att enheten mellan Lovsägelsen och resten av nattvardsbönen blir otydlig.

Tretton prefationer i HB 1986 har utökats till totalt arton, bl.a. har Mariadagarna fått en egen prefation och fler allmänna har tillkommit.

Den inledande dialogen (Sursum corda) mellan präst och församling har tre olika ordalydelser. Den första är i princip identisk med HB 1986 förutom att församlingssvaret

»Allena han är värd vårt tack och lov» har blivit »Allena Gud ...» i strävan efter ett mer könsneutralt språk. Frågan är dock hur detta i praktiken kommer att låta i församlingarna. Erfarenheten visar att det är svårt (och oftast olämpligt) att ändra ett eller två ord i ett församlingssvar. Det sista alternativet lyder »Öppna era hjärtan – Vi öppnar våra hjärtan» och fortsätter »Låt ert tack strömma fram – Vi tackar vår Gud». Samma formuleringar (upplyft/öppna) finns i introduktionen till evangelieläsningen. Syftet är ett icke-hierarkiskt bildspråk för förhållandet mellan Gud och människa. Därtill finns ett alternativ som är en hybrid mellan de två andra: »Öppna era hjärtan etc.» tillsammans med »(Låt oss) Tacka Gud vår Herre. – Allena Gud ...» Det bör noteras att alltså endast det första av de tre alternativen har kvar de ord som gett momentet dess latinska namn, »*Upplyft* era hjärtan».

Prefationen fortsätter därefter med ett av två alternativ. Antingen riktas den som idag till »allsmäktige Fader, helige Gud» eller, med en könsneutral formulering, till »du Skapare som ger liv åt allt». Därefter följer ett kyrkoårsanknutet avsnitt. Somliga av dessa är kvar från HB 1986, andra är nyskrivna. Generellt har de nya en stilnivå som skiljer sig från det mer högtidliga språkbruk som präglar nuvarande handbok. Det finns en risk att det skär sig något när avsnitten skall sammanfogas till en hel prefation.

Även prefationens avslutning har flera olika alternativ, som alla leder över till Helig. Det första är identiskt med dagens normala avslutning på prefationen, »Därför vill vi med dina trogna i alla tider och med hela den himmelska härskaran...». Ett annat är nyskrivet: »Tillsammans med din kyrka i alla tider vill vi prisa ditt namn, tillbe dig och sjunga.» Det tredje är en bearbetning av den nuvarande av-

Kyrkljus & presentljus
 **STÅNBÄCKS
KLOSTER**
733 96 SALA

Telefon: 0224-250 88. www.munkljus.se
E-post: munkljus@munkljus.se

slutningen på påskprefationen: »Därför strålar hela världen i uppståndelsens [istället för påskens] glädje, och därför sjunger vi din ära och förkunnar ditt lov utan ände». Av dessa tre alternativ är det bara det första som nämner »den himmelska härskaran» – vars lovsång prefationen mynnar ut i. I de andra två hålls därmed inte den jordiska och den himmelska dimensionen av liturgin samman ordentligt. Däremot finns i den tredje varianten ett bra skifte i tempus från det traditionella »därför vill vi tillbedjande sjunga» till »därför sjunger vi din ära».

Med totalt tre *Sursum corda*, två överledningar till kyrkoårsavsnittet och tre avslutningar – förutom de kyrkoårsbundna delarna av prefationen – är variationsmöjligheterna många. Den sammanlagda verkan blir att gudstjänstens mönster fördunklas, detta att den liturgiska bönen riktas till Fadern genom Sonen.

Sanctus har i förslaget inte mindre än fyra olika textvarianter. I sin traditionella form, som är det första alternativet, är sången en sinnrik kombination av änglarnas lovsång inför Guds tron och folkskarans hyllning när Jesus rider in i Jerusalem. Detta mönster är inte genomgående i förslaget. Endast de två första varianterna innehåller det karaktäristiska trefaldiga Helig som anspelar på serafernas sång i Jes. 6, hosiannaropet är i en variant ersatt av Ära vare Gud i höjden etc. Det vore önskvärt om bärande liturgiska texter kunde få en ge-

mensam utformning över samfundsgrensarna inom det svenska språkområdet.

Den eukaristiska bönen

Nattvardsbönens fortsättning som förslaget – något oegentligt – alltså kallar Nattvardsbönen har fått en stärkt ställning. Den är inte bara ett fast moment i såväl Mässa som Högmässa. Även vid temamässa och sjukkommunion anges att en nattvardsbön, och inte bara instiftelseorden, skall bedjas. Det finns goda skäl att betrakta hela nattvardsbönen som en sammanhållen bön, vilken i sin helhet är konsekrerande.

Åtta nattvardsböner i HB 1986 har här utökats till tretton. Av bönerna i gällande handbok har alla utom två kommit med i det nya förslaget, i vissa fall i bearbetad form. De två som inte alls tagits med är A och E (med infogad förbön). Sju nattvardsböner är alltså helt nya, och i något fall är bearbetningarna så stora att man kan tala om en ny bön (nattvardsbön nr. 12, som bygger på F). Nattvardsbön nr. 9 (som är en utbyggd form av gamla G-bönen) har ett avsnitt med infogad förbön. Det anges också att även i de andra nattvardsbönerna »kan förbön infogas». Detta gör det möjligt att i likhet med de gamla nattvardsliturgierna låta tacksägelsen för försoningen mynna ut i bön om försoning för kyrkan och hela mänskligheten.

Det är i huvudsak den eukaristiska bönen – från *Sursum corda* till församlingens avslutande stora Amen innan Herrens bön – som tyder och anger perspektiven kring nattvardsfirandet. Man kan därför ställa höga krav på nattvardsbönens teologiska stringens. Om börens struktur och innehåll råder en påfallande internationell konsensus. Kommentardelen hänvisar, som vi ovan sett, till BEM-dokumentet vad gäller tacksägelsemotivet i mässan. Men man framhåller också andra dimensioner: »Andra nattvardsmotiv som BEM-dokumen-

tet framhåller är att nattvarden är åminnelse (*anamnes*) av Kristi död och uppståndelse, vilket betyder att den inte firas 'till minne av' vad Kristus en gång gjort och lidit utan att den uppståndne Kristus också idag är närvarande i måltiden och däri skänker gemenskap med sig själv. I nattvarden sker vidare ett nedkallande av den heliga Anden (*epikles*). Nattvarden är vidare de troendes gemenskap och innebär enhet med Kristus och med varandra överallt och i alla tider. Slutligen är nattvarden också Gudsrikets måltid som föregriper det kommande Gudsriket.» Hur återspeglas dessa motiv i förslagen?

– och dess olika motiv

1. »Tacksägelsen ... riktas till Fadern genom Jesus Kristus i den heliga Anden.» I detta avseende lämnar nästan samtliga alternativ i förslaget mycket övrigt att önska. Det är uppenbart att man i möjligaste mån har velat undvika just ordet »Fader». Som vi redan har sett är det möjligt att avstå från att rikta prelationen till Fadern som då ersätts med Skaparen. Endast tre av bönerna efter Sanctus (2, 5, 9) vänder sig uttryckligen till Fadern. I några fall används »Skapare». I nattvardsbön nr. 12 ändras böneriktningen i det sista avsnittet dessutom till Jesus Kristus. Vanligast är dock att istället bruka ett okvalificerat »Gud». Detta gör att grundmönstret – till Fadern genom Sonen i Anden – blir uttunnat i det som är liturgins mest centrala bön.

2. »Nedkallande av den heliga Anden (*epikles*).» BEM anger att epiklesen beds såväl över församlingen som över bröd och vin. Detta kan ske före eller efter instiftelseorden eller bådadera. Det epiketiska motivet är svagt i ett flertal av förslagets alternativ. I vissa fall saknas helt en hänvisning till den helige Ande som kan sägas »uttrycka nattvarens epikleskaraktär på ett tillbörligt sätt» som det he-

ter i BEM. Bäst formulerade är bönerna nr. 5 och 6, båda från nuvarande handbok, samt 7.

3. *Kristi instiftelseord* enligt nytestamentlig tradition är centralt placerade i nattvardsbönerna. Till skillnad från HB 1986 har förslaget valt att följa översättningen av NT 81/Bibel 2000 där ordet »bägare» används istället för »kalk». Däremot håller man fast vid två formuleringar från den gamla översättningen: »till min åminnelse» istället för »till minne av mig», samt »utgiven» istället för »offrad». Detta motiveras med att det grekiska ordet som översätts med bägare handlar om ett vardagligt dryckeskärl och inte ett högtidligt eller ceremoniellt kärl, medan åminnelse »i gudstjänstens och måltidens sammanhang har fler betydelser än 'minne'».

Efter instiftelseorden finns i förslaget två olika acklamationer, antingen samma som i HB 1986, »Din död förkunnar vi...» eller det alternativ som är vanligt på engelskspråkig mark: »Kristus har dött, Kristus har uppstått, Kristus ska komma åter», något som ger större variationsrikedom.

4. »Åminnelse (*anamnes*) av Kristi död och uppståndelse», men också av hans uppståndelse och himmelfärd samt av pingstens händelser, sker på många olika sätt. Instiftelseorden är en central del, men också i prefationen uttrycks denna åminnelse. De klassiska nattvardsliturgierna åberopar även efter instiftelseorden frälsningsverket i dess helhet. Ges inte det anamnetiska motivet tillbörlig plats förlorar nattvardsfirandet sitt djupa samband med Guds folk i alla tider. Uppryckt ur sin bibliska mylla löper måltiden då stor risk att reduceras till en gemenskap här och nu. Denna fara är uppenbar med nästan alla förslagets alternativ, särskilt om de skulle användas utan prefation. Helt tillfredsställande här är egentligen bara bön nr. 5.

5. »Föregriper det kommande Gudsriket.»

KATOLSKT MAGASIN

Om Katolska kyrkans
tro och liv i Sverige
och utomlands

*Nyheter, reportage, porträtt, meditations-
texter, kultur, debatt och mycket mer ...*

Helår (12 nr) endast 340 kr
018-13 61 42 eller www.katolsktmagasin.se

Till en fullödlig nattvardsbön hör också ett *eskatologiskt* motiv med en bön om frälsningsverkets fullbordan. Den kan uttryckas som en längtan efter den stora måltiden i himmelen, efter Jesu återkomst och Gudsrikets slutliga framträdande. Denna eskatologiska tanke ger hela bönen dess riktning mot den dag då Gud blir allt i alla och Sonen underordnar sig Fadern (1 Kor. 15:28). Det är symptomatiskt för vår tid att dessa motiv tonas ned eller försvinner helt i en majoritet av nattvardsbönerna. Utöver acklamationen efter instiftelseorden är det bara i fem böner (1, 2, 5, 6, 9) som man kan se något av detta komma fram. Riktigt tydligt betonas det eskatologiska motivet inte i någon av dem.

6. Förslagets kommentarer tar också upp nattvardsbönens sista moment: »Flera nattvardsböner avslutas med en *doxologi*... som bekräftas med ett avslutande Amen.» Tanken är alltså inte konsekvent genomförd; fyra av de tolv har istället en överledning till Herrens bön. Det är att beklaga. Doxologin ger dels ett sammanfattande uttryck åt hela bönen trinitariska uppbyggnad. Dels låter den bönen i sin helhet landa i en dramatisk höjdpunkt då det också kan vara lämpligt att elevera. Av de åtta böner som inte mynnar ut direkt i Herrens bön är det dock bara i bön nr. 5 och 6 som man hittar en stringent doxologi.

BEM III.28 säger tydligt att »kyrkorna bör pröva sina liturgier i ljuset av den enighet om nattvarden som vi nu håller på att uppnå». Trots det har Svenska kyrkan i sin förnyelse

av gudstjänstböckerna inte lyckats implementera denna konsensus. Det finns många positiva ansatser i förslaget. Så har alternativ 1 i sin inledning lyckats formulera Kristi gärning enkelt och lättbegripligt. Flera av förslagets nyskrivna böner har en skapelseanknytning som tydliggör att nattvardsbönen verkligen är en tacksägelse för skapelsen och frälsningen. Det finns en strävan efter ett mer varierat språkbruk med olika stilnivå och karaktär etc. Allt sammantaget blir bön nr. 5, en av de nattvardsböner som finns kvar från HB 1986 (alt. D), den mest tillfredsställande ur ett allmänkyrkligt perspektiv såsom det framställs i BEM.

Ett alternativ, som förslaget nämner i kommentarerna men avvisar, vore att använda sig av Hippolytos eukaristibön. Som den äldsta fullt utbildade nattvardsbön vi har bevarad (200-talet) har den fått bilda stomme till en nattvardsbön i såväl *Common Worship* (prayer B) som *Missale Romanum* (alt. II). Kommitténs motivering att inte ta med någon bön från fornkyrkan »eftersom väsentliga perspektiv i dessa böner redan finns med i flera av förslagets nattvardsböner» framstår som lite oklar. Tvärtom tror vi, eftersom det här är en nattvardsbön från kyrkans odelade tid, att det skulle vara ekumeniskt fruktbart med en nattvardsbön som kan användas i många kyrkor, om än kanske med vissa variationer. Idag finns två bearbetningar utifrån svenskkyrkligt perspektiv, dels alt. VI i *Missale* (Noteria 1988), dels alt. I i *Missale* (Artos 2008).

Herrens bön ska ingå i samtliga gudstjänstordningar i förslaget. I mässan finns den av hävd infogad efter nattvardsbönen. I nuvarande handbok ligger Vår fader och Fader vår parallellt i den löpande texten. Förslaget skriver bara ut Vår fader, i den ekumeniska bearbetning som togs i bruk i Svenska kyrkan 1998, där brödbönen omformulerats. Denna

version av Herrens bön tycks långsamt bli den normala formen i Svenska kyrkan. I de övergripande anvisningarna anges dock att Fader vår fortfarande alltid kan användas som alternativ.

»Bröt» – Brödsbrytelsen

I HB 1986 var brödsbrytelsen fakultativ, medan den i förslaget blivit ett fast moment i Högmässa. När däremot Mässa firas är *hela* skeendet brödsbrytelse-fridshälsning-Guds Lamm fakultativt.

Som vi redan framhållit utgör de tre rubrikerna ett sammanhållet moment. Brytandet av brödet hör egentligen samman med bruket av ett stort nattvardsbröd. Man bryter för att kunna dela det enda brödet. Därför är enheten i Kristi kropp en del av symboliken i brödsbrytelsen, vilket ger en koppling till fridshälsningen. O Guds Lamm är ursprungligen en sång under det att brödet bryts och beledsagar denna handling. Utan brödsbrytelse ändrar sången karaktär och får mer fokus på vördnad för det offrade Lammets närvaro.

Tydningens orden »Brödet som vi bryter är en delaktighet av Kristi kropp» har kompletterats med det alternativa »Brödet som vi bryter ger oss gemenskap med Jesus Kristus». De kan också formuleras fritt (»med liknande ord»). Att använda ordet »gemenskap» istället för det ålderdomliga »delaktighet» anknyter till översättningen i Bibel 2000. Formuleringen avviker dock i sin senare del från bibeltexten genom skiftet från Kristi kropp till Jesus Kristus. Därmed görs den tydliga kopplingen mellan Kristi kropp som gudstjänstgemenskap och Kristi kropp i brödet om intet.

O Guds Lamm finns i sex olika textvarianter, jämfört med en enda i HB 1986. De tre första innehåller några små, helt språkliga justeringar för att passa in musikaliskt. De tre senare avviker mer från de traditionella for-

muleringarna. Gemensamt för de tre är att de saknar anknytningen till Joh 1:29 och orden om att Lammet »tar bort världens synd».

»Gav»

I anvisningarna till kommunionen förutsätts inte längre att prästen är (ensam) kommuni-
onsutdelare. Förslaget talar istället om »den som delar ut nattvardsgåvorna».

Sändningsorden efter kommunionen finns med samma alternativ som idag med skillnaden att »han bevare» kan ersättas med »han bevarar». På modern svenska skulle dock den gammalmodiga konjunktiven behöva uttryckas med optativ: »*Må* han bevara oss till evigt liv».

När sändningsorden följer efter en obruten nattvardsgång kan de fungera exkluderande. Trots att alla kanske inte kommunicerat riktas de till ett »vi». Samma problem uppstår aldrig vid brutet duklag, eftersom orden då riktas till alla dem som faktiskt kommunicerat. Däremot riskerar man att få en konkurrerande dubbling av »Gå i Herrens frid», dels efter nattvardsgången, dels efter välsignelsen. Det finns därför flera skäl till att göra momentet fakultativt.

Bönen efter kommunionen bör, som framhållits ovan, knappast räknas som ett eget moment. Snarare är det en bön som avslutar kommunionen. Liksom i nuvarande handbok finns ett antal böner för de olika kyrkoårstiderna. Bönen kan också formuleras fritt.

Sändningen

Med namnet Sändning istället för Avslutning (HB 1986) får mässans sista del en utåtriktad istället för tillbakablickande riktning. De moment som ingår är Lovprisning/Benedicamus, Psalm, Välsignelse, Sändningsord och Avslutande musik. I såväl högmässa som mässa är det av dessa endast psalm och välsignelse som

är obligatoriska. Om församlingen har sjungit under nattvardsgång och iordningställandet, finns dock inte alltid ett behov av ytterligare gemensam sång i sändningsdelen.

Anvisningarna anger att delmomenten kan komma i valfri ordning. Jämfört med dagens handbok med två fast reglerade former för avslutning ges nu en betydligt större frihet. Ordningföljden kan avpassas efter om det är utgångsprocession eller ej, om kören skall sjunga den avslutande musiken etc. Det blir också möjligt att avsluta mässan med välsignelsen som det allra sista som händer, vilket i en vardagsmässa kan vara mycket effektivt.

Den aronitiska välsignelsens starka ställning i svenskt gudstjänstliv består. Förslaget omfattar inte några alternativa välsignelser. Om någon annan än präst leder gudstjänsten skall välsignelsen bes över »oss» istället för »er». Det finns också möjlighet att byta ut konjunktiven »välsigne» mot indikativen »Herren välsignar...». Liksom i fallet med sändningsorden efter kommunionen blir resultatet mer ett konstaterande än ett verkligt förmedlande. Den avslutande trinitariska formuleringen följer inledningens ordalydelse med det inskjutna »I (Guds:) Faderns...».

Det är välsignelsen som måste sägas vara de egentliga sändningsorden i mässan. Det som i handboken kallas sändningsord bör därför komma i direkt anslutning till själva välsignelsen. De två alternativa sändningsord som finns i HB 1986 har kompletterats med två ytterligare. Efter välsignelsen (med ev. efterföljande korta »sändningsord») bör inget mer yttras av prästen, det tar lätt udden av utsändandet. Istället bör utgången påbörjas. Präst, utgångsprocession eller hela församlingen sätter sig i rörelse medan musik spelas eller sjungs.

Sammanfattning

Förändringarna i samhälle och kyrka går

Svensk-skotsk avhandling om Jesus och Gud i Markusevangeliet

TOMAS BOKEDAL

Den svenske teologen Daniel Johansson har nyligen lagt fram en avhandling om kristologin i Markusevangeliet vid universitetet i Edinburgh. Utifrån Markus berättande framställning och evangelistens vidare beskrivning av Jesus anser Johansson att evangeliet identifierar Jesus med Gamla testamentets JHVH. Avhandlingen presenteras här av teol.dr Tomas Bokedal, lektor i Nya Testamentet vid universitetet i Aberdeen. – Artikeln har tidigare publicerats i *Hälsning från Församlingsfakulteten* 4/2012.

DANIEL JOHANSSON, TIDIGARE student och nu lärare vid Församlingsfakulteten i Göteborg, har nyligen disputerat och promoverats till teologie doktor vid Edinburghs universitet. Varför flyttar man till Skottland för att läsa teologi?

Att doktorera i Skottland

Doktorandstudier i Skottland ser något annorlunda ut än i Sverige. För att antas som doktorand förutsätts studenten redan ha tillräckliga

kunskaper i ämnet för att börja skriva på sin avhandling, så programmet innehåller inga obligatoriska kurser. Valet av handledare är dock viktigt, precis som i Sverige. Under de tre till fyra år som det tar att skriva en avhandling i teologi i Storbritannien brukar studenten och handledaren/ handledarna träffas med jämna mellanrum, vanligtvis en till fyra gånger i månaden. Det är också viktigt att delta i något eller några av universitetets doktorandsemina-

snabbare än någonsin. Antas detta förslag har vi fått den fjärde handboken på hundra år. De föregående fyra århundradena såg totalt fem handböcker. Utrymmet för långsamma processer, eftertanke och konsekvensbeskrivningar har alltså minskat.

Det handboksförslag som kom år 2000 fick dras tillbaka efter remissomgången. Bland annat kritiserades det för att ha överskridit sitt uppdrag att revidera HB 1986. Till det som stötte på patrull var att kommittén skrivit om flera liturgiska texter utifrån ett inklusivt och/eller icke-hierarkiskt perspektiv.

Här har det nya förslaget valt en delvis annan väg. Som vi kunde konstatera i förra numret av SPT finns det mesta från HB 1986

intakt. Istället för att *ersätta* har man valt att *komplettera* med andra typer av texter/böner. Förslaget i sin helhet präglas också av mer flexibilitet. De lokala variationsmöjligheterna är därmed – på gott och ont – större än någonsin tidigare. Det ställer frågan om handbokstrohet i ett nytt ljus.

Med en ny kyrkohandbok enligt föreliggande förslag kommer Svenska kyrkan att kodifiera ett betydligt mer diversifierat gudstjänstliv än idag. Genomgången av handboks-förslaget visar att det inte bara berör renodlat språkliga eller stilistiska frågor. Det finns även bäring på helt centrala teologiska frågor. I vår avslutande artikel i nästa nummer av SPT kommer vi att utveckla dessa tankar.